

ANDRZEJ CHUDNICKI¹, ANDRZEJ MIELCZAREK²

Zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w edukacji uczniów z niepełnosprawnością intelektualną na II i III poziomie edukacyjnym

The Application of Information and Communication Technologies in the Education of Students with Intellectual Disabilities at II and III Educational Level

¹ Doktor, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii,
Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Polska

² Magister, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii,
Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Polska

Streszczenie

W artykule przedstawiono propozycję wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w pracy z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną intelektualnie w stopniu lekkim i umiarkowanym. Omówione zostały założenia teoretyczne oraz wstępna ewaluacja działań zrealizowanych w ramach koła komputerowego funkcjonującego w internacie szkoły specjalnej.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność intelektualna, technologie informacyjno-komunikacyjne, młodzież niepełnosprawna, szkoła specjalna

Abstract

The article presents the use of information and communication technologies during work with children and young people with mild and moderate intellectual disabilities. The theoretical assumptions and the preliminary evaluation of activities realised within the computer course organized in the boarding school of the special school were discussed.

Keywords: intellectual disability, information and communication technologies, youth with disabilities, special schools

Wstęp

Nowoczesne technologie informacyjne i komunikacyjne (TIK) stały się nieodłącznym elementem codziennego życia. Jak wskazują liczne badania (por. Watkins, 2013 s. 17–19), korzystanie z nich ma pozytywny wpływ zarówno na jakość życia, jak i włączenie społeczne, a ograniczenie do nich dostępu zwiększa

nierówności w sferach: edukacyjnej, społecznej, ekonomicznej i politycznej. O wadze kompetencji informatycznych, którymi są „umiejętności wykorzystywania komputerów do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem Internetu” (Zalecenie, 2006) świadczy uznanie ich przez Radę i Parlament Europejski za jedną z ośmiu kompetencji kluczowych, mających istotne znaczenie dla uczenia się przez całe życie. We współczesnym świecie umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami stała się bowiem niezbędna do poszukiwania i wykonywania pracy zawodowej, efektywnego poszukiwania informacji, nawiązywania i utrzymywania kontaktów, rozwijania swoich zainteresowań czy ciekawego spędzania wolnego czasu.

Jedną z grup szczególnie narażonych na wykluczenie cyfrowe są osoby niepełnosprawne, które pomimo formalnego potwierdzenia swoich praw dostępu do technologii informacyjnych (por. Konwencja, 2012 s. 23) pozostają zagrożone wykluczeniem cyfrowym. Przyczyną tego stanu jest bowiem nie tylko fizyczny brak dostępu do nowych technologii lub uniemożliwienie skorzystania z nich spowodowane niezachowaniem kryterium dostępności przy ich tworzeniu, lecz przede wszystkim ograniczenia wynikające z braku odpowiednich motywacji czy umiejętności samych zainteresowanych (Plichta, 2012 s. 69–70). Korzystanie przez osoby niepełnosprawne z nowoczesnych technologii rzadko bywa tematem opracowań naukowych. Jeszcze mniej wiadomo o korzystaniu z nich przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Dotychczasowe badania (por. Plichta, 2012) wskazują, że osoby te wykorzystują technologie komunikacyjne i informacyjne w sposób zbliżony do osób pełnosprawnych intelektualnie – przede wszystkim do rozrywki, poszukiwania pracy, nawiązywania relacji i pozyskiwania różnych informacji. Kluczowe z perspektywy przygotowania osób niepełnosprawnych intelektualnie do dorosłości jest więc stworzenie im odpowiednich warunków umożliwiających nabycie i doskonalenie kompetencji w zakresie korzystania z nowoczesnych technologii oraz udzielenie w tym zakresie niezbędnego wsparcia.

Założenia i realizacja programu pracowni komputerowej w internacie specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego

Kształceniem i wychowaniem dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie zajmują się m.in. specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze (SOSW). Są one szczególnym rodzajem placówek oświatowych przeznaczonych dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE), które „ze względu na posiadaną niepełnosprawność posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wymagają stosowania specjalnych oddziaływań wychowawczych, pomocy psychologiczno-pedagogicznej i zajęć rewalidacyjnych oraz nie mogą

uczęszczać do szkoły w miejscu zamieszkania” (Rozporządzenie, 2015). W skład tych placówek najczęściej wchodzi szkoła podstawowa specjalna, gimnazjum specjalne, szkoła specjalna przysposabiająca do pracy oraz internat. Głównym zadaniem specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych jest optymalne przygotowanie wychowanków do samodzielnego udziału w życiu społecznym oraz do podjęcia nauki na następnym etapie edukacyjnym. Opisane w dalszej części zajęcia komputerowe zostały zrealizowane w pracowni komputerowej internatu jednego ze specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną.

Głównym zadaniem pracowni komputerowej funkcjonującej w ramach internatu jest rozwijanie u wychowanków kompetencji informatycznych. Jednym celów zaplanowanych i zrealizowanych zajęć było więc wsparcie procesu dydaktycznego stanowiącego kontynuację toku lekcyjnego. Wymagało to dostosowania treści i zakresu działań do możliwości, umiejętności oraz indywidualnych potrzeb i zainteresowań uczestników, którymi byli uczniowie niepełnosprawni intelektualnie w stopniu lekkim i umiarkowanym, będący na II i III etapie edukacyjnym (klasy IV–VI szkoły podstawowej oraz klasy I–III gimnazjum).

W trakcie zajęć na pracowni komputerowej uczniowie mogli aktywnie uczestniczyć w tworzeniu strony internetowej i profilu placówki na Facebooku czy też przygotowywać różne materiały (np. kartki świąteczne czy zaproszenia na imprezy okolicznościowe). Tworząc i zapisując dokumenty, tabele, grafiki, kopiując i obrabiając zdjęcia, mogli zapoznać się i doskonalić swoje umiejętności w posługiwaniu się edytorem tekstu, arkuszem kalkulacyjnym oraz przechowywaniu informacji. Poprzez wyszukiwanie w internecie danych np. na temat pogody, przepisów kulinarnych, repertuaru kin i teatrów, rozkładu jazdy komunikacji publicznej, informacji o instytucjach (urządzie pracy) czy wyszukiwania miejsc i planowania trasy z wykorzystaniem map dostępnych w Google uczniowie uczyli się poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji oraz docierania do usług oferowanych w sieci.

Znaczną część wychowanków SOSW korzystających z opieki w internacie stanowią osoby wywodzące się z placówek opiekuńczo-wychowawczych, rodzin dysfunkcyjnych, o niskim statusie socjoekonomicznym. Planowane zajęcia musiały więc uwzględniać nie tylko bariery w korzystaniu z komputera związane z niepełnosprawnością intelektualną, lecz również wynikające z ograniczonego dostępu do nowoczesnych technologii w środowiskach, z których się wywodzili. Podjęte działania uwzględniały przełamywanie obaw i lęków związanych z korzystaniem z komputera. Odbywało się to poprzez zabawę (m.in. za pomocą gier komputerowych), poszukiwania i rozwijania własnego hobby (np. wyszukiwanie filmów czy klipów muzycznych na YouTube) oraz poprzez angażowanie wychowanków w obsługę sprzętu w trakcie imprez okolicznościowych.

Istotnym elementem przygotowania wychowanków do samodzielności jest włączenie ich w życie społeczne. Nierzadko problemem wychowanków opuszczających instytucjonalne formy opieki jest brak relacji z osobami spoza placówki. Zaplanowane zajęcia komputerowe miały więc również na celu przełamanie codziennej rutyny i monotonii życia w internacie oraz nawiązywanie i podtrzymywanie relacji, również z osobami z innych środowisk. Odbywało się to poprzez pomoc wychowankom przy korzystaniu z komunikacji za pomocą poczty elektronicznej, forów i czatów, portali społecznościowych (np. Facebook, Instagram).

Zaplanowane działania musiały również uwzględniać kontynuację działań rehabilitacyjnych i terapeutycznych zawartych w indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych (IPET). Nowoczesne technologie poprzez szerokie możliwości dostosowania do indywidualnych potrzeb oferują bowiem różnorodne sposoby prezentowania treści oraz motywowania i angażowania uczniów w proces edukacji, wspomagając proces własnego uczenia się i oferując tym samym istotne wsparcie pracy edukacyjnej, terapeutycznej i rehabilitacyjnej. W trakcie zajęć wychowankowie, korzystając z gier zręcznościowych czy edytorów graficznych, podnosili swoje umiejętności manualne. Poprzez wyszukiwanie zdjęć i informacji na zadany temat wzbogacali wiedzę o świecie i otaczającym ich środowisku społeczno-przyrodniczym, doskonaląc przy tym technikę czytania czy wykonywania operacji arytmetycznych.

Realizacja programu wymagała zapewnienia uczestnikom e-bezpieczeństwa. Kluczowe było więc uświadomienie wychowankom zasad etycznych oraz potencjalnych zagrożeń związanych z korzystaniem z internetu oraz konsekwencji prawnych związanych z niewłaściwym zachowaniem w mediach elektronicznych. Oprócz przekazania zasad bezpiecznego i właściwego zachowania się w sieci ważne było również zapewnienie niezbędnej kontroli nad działalnością wychowanków. Osoby niepełnosprawne intelektualnie mają bowiem mniejsze niż osoby pełnosprawne zdolności do pogłębionej krytycznej analizy treści o niejednoznacznym, złożonym charakterze, co czyni je bardziej podatnymi na naśladowanie niewłaściwych zachowań i manipulację medialną. Znacznie częściej niż osoby pełnosprawne są również narażone na zagrożenia płynące z sieci, tj. szkodliwe treści, cyberprzemoc, nieuczciwy marketing czy kradzież danych. Stosunkowo łatwo mogą więc stać się zarówno sprawcami, jak i ofiarami agresji internetowej (por. Plichta, 2012, s. 82; 2013, s. 122).

Efekty prowadzonych zajęć sprawdzono pod koniec roku szkolnego 2016/2017. Wykorzystano w tym celu triangulację metod, łącząc metody ilościowe i jakościowe (ankiety dla uczniów i wychowawców, analizy prowadzonych przez cały rok arkuszy obserwacji oraz analizy wytworów pracy uczniów i dokumentów placówki).

Analiza arkuszy obserwacyjnych i ankiet wykazała, że w większości uczestnicy coraz bardziej angażowali się w zajęcia na pracowni komputerowej. Coraz staranniej wykonywali zlecone zadania, jednocześnie efektywniej wykorzystując czas przeznaczony na zajęcia. Znacząco pogłębiła się też współpraca pomiędzy wychowankami i wzajemna pomoc przy korzystaniu z urządzeń znajdujących się w pracowni komputerowej. Przeprowadzona analiza dokumentacji dowiodła, że aż połowa wychowanków uczestniczących w zajęciach komputerowych odniosła sukcesy w konkursach wewnętrznych, jak również międzyszkolnych.

Podsumowanie

Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną przebywający w internatach szkół specjalnych są w sposób szczególny narażeni na potencjalne wykluczenie społeczne po opuszczeniu placówki. Długotrwały pobyt w instytucji nie sprzyja bowiem budowaniu trwałych relacji, może mieć negatywny wpływ na ich funkcjonowanie w sferze emocjonalnej, społecznej i poznawczej. Właściwie zaplanowane i zrealizowane zajęcia komputerowe mogą stanowić atrakcyjną alternatywę dla zakładowej rutyny, zapobiegać wykluczeniu informacyjnemu czy sprzyjać budowaniu pozytywnych relacji poza instytucją, zmniejszając tym samym negatywne skutki wychowania instytucjonalnego.

W percepcji wielu rodziców oraz samych uczniów pobyt w szkole specjalnej nie jest oceniany negatywnie. Placówka kompensuje bowiem braki materialne wynikające z niższego statusu socjoekonomicznego rodzin wychowanków, gwarantuje udzielenie specjalistycznej pomocy i dobrej jakościowo edukacji (por. Cytlak, 2013 s. 176). Oferując fizyczny dostęp i profesjonalne wsparcie w korzystaniu z nowoczesnych technologii, umożliwia osobom niepełnosprawnym rozwijanie indywidualnych zainteresowań i pasji w takim zakresie, w jakim najprawdopodobniej nie mieliby możliwości rozwijać ich poza placówką.

Korzystanie z pracowni komputerowej stwarza również wychowankom nowe możliwości do osiągania sukcesów. Wychowankowie nierzadko pobyt w szkole specjalnej wiążą z odzyskaniem poczucia kompetencji i sukcesu oraz ochroną przed doświadczaniem i stosowaniem przemocy (Sadowska, Janiszewska-Nieścioruk, 2016). Profesjonalne wsparcie przy korzystaniu z nowoczesnych technologii pozwala zarówno efektywniej je wykorzystywać, jak również zapobiega kształtowaniu się nieprawidłowych zachowań. Daje to nadzieję, że w przyszłości wychowankowie będą zarówno chcieli, jak i potrafili efektywnie wykorzystywać nowoczesne technologie, mając przy tym świadomość potencjalnych zagrożeń.

Literatura

- Cytlak, I. (2013). *Iluzje inkluzji? Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w placówkach oświatowych*. Poznań: Wyd. UAM.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r. Dz.U. 2012, poz. 1169.

- Plichta, P. (2012). Wyniki badań nad korzystaniem z internetu przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną – praktyczne implikacje. W: J. Pyżalski, *Cyberbullying – charakterystyka zjawiska i profilaktyka* (s. 69–94). Łódź: Wyd. WSP.
- Plichta, P. (2013). Młodzi użytkownicy nowych mediów z niepełnosprawnością intelektualną – między korzyściami i zagrożeniami. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 12, 121–138.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2.11.2015 w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach. Pobrane z: <http://isap.sejm.gov.pl/Download.jsessionid=C5D9F7DDACFE59096A3A317D2890F813?id=WDU20150001872&type=2> (17.04.2017).
- Sadowska, S., Janiszewska-Nieścioruk, Z. (2016). O dobrodziejstwie starej, dobrej szkoły specjalnej w perspektywie realizacji obowiązku szkolnego przez uczniów niepełnosprawnych – napięcia między ideą integracji a rzeczywistością. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 2 (21), 137–152. Pobrane z: <https://doi.org/10.12775/PBE.2015.052> (20.09.2017).
- Watkins, A. (2013). Technologie informacyjne i komunikacyjne w edukacji włączającej. Rozwój dziedziny i nowe możliwości w państwach europejskich. Europejska Agencja na rzecz Rozwoju Edukacji Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi. Pobrane z: https://www.european-agency.org/sites/default/files/ICT_for_Inclusion-PL.pdf (17.04.2017).
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z 18.12.2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie.